

ВІДЗИВ

**офіційного опонента на монографію Рудої Оксани Василівни
«Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в
20-30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції», подану на здобуття
наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальностями:
07.00.01 – історія України і 07.00.02 – всесвітня історія**

Монографія Рудої Оксани Василівни присвячена актуальній проблемі, що переконливо обґрунтовано авторкою у вступі монографії й автореферату. Поряд з науковою актуальністю згадана проблема має також політичну актуальність, оскільки, як стверджує здобувачка у вступі, наукова значущість окресленої теми полягає в переосмисленні українсько-польських відносин, які на сучасному етапі вкотре зазнають загострення через історичне минуле.

Також визнаємо, що не зважаючи на належне висвітлення тематики української освіти у Галичині українськими істориками і педагогами, політика щодо інших національних меншин, а також комплексне вивчення освітньої політики Польщі в Галичині ще не стало предметом спеціального вивчення. Тому загалом погоджуємося із обґрунтуванням актуальності, запропонованої здобувачкою у вступі.

Не зовсім погоджуємося із визначенням об'єкту і предмету дослідження, запропонованого здобувачкою, а саме, що «об'єктом вибрано суспільно-політичні та культурно-освітні процеси» (с. 1 автореферату). На наш погляд, виходячи із запропонованої теми, об'єктом дослідження є національна політика Польщі, а предметом – концепції і їх реалізація в освітній системі Галичини, які мали свою специфіку з огляду на існування тут української проблеми, а не проблеми «народів Галичини». «Ставлення» політичних партій, громадсько-політичних діячів, культурно-освітніх товариств, релігійних структур до національної політики урядів Польщі, безперечно, важлива проблема, але на

наш погляд, предметом дослідження має бути, в першу чергу, «реалізація та рецепція національної політики Польщі», тобто те, що було винесено в назву дисертаційної монографії.

До речі щодо постановки проблеми. Термін «національно-освітня політика» є штучним і таким, що звужує саме поняття національної політики. Освітня політика – це лише маленька частинка того великого комплексу проблем, яке вміщує поняття національної політики. До того ж чому лише реалізація і рецепція. А де концепції освітньої політики, державна ідеологія в освітній сфері тощо. Або хоча б розшифрувати значення іноземного терміну – «рецепція». Розуміємо, що в даному конкретному випадку – це запозичення та застосування державою соціологічних та культурних форм, що виникли в іншій країні або в іншу епоху. Як нам відомо такі запозичення дійсно були. Польська влада, застосовувала щодо українців методи і тактику, які були використані урядами Пруссії щодо поляків після розподілів Речі Посполитої у кінці XVIII ст. і, метою яких була національна асиміляція меншин.

Вважаємо, що в контексті обраної теми необхідно було розкрити концепції, механізми й методи реалізації, етапи, особливості та виконавців цієї політики в освітній сфері держави. Цікаво було також прослідкувати як формувалася політика на урядовому рівні й поступово трансформувалася у розпорядження органів воєводської та повітової влади, а особливо кураторії шкільних округів. І як на місцях «допомагали» реалізовувати цю політику місцеві «кресов'яки» і організоване суспільство як наприклад «Комітет порозуміння польських суспільних організацій», або навіть військо і поліція. Можливо, що ця інформація й присутня в тексті монографії, але вона «потонула» в масиві 800 сторінкової праці. Натомість у рецензованому дослідженні авторкою поставлено завдання: висвітлити основні напрями та форми діяльності українських, польських, єврейських і німецьких політичних партій в освітній царині; проаналізувати відстоювання мовних та освітніх прав населення представниками різних національностей; з'ясувати роль культурно-

освітніх товариств у розвитку приватних навчальних закладів; визначити форми просвітницької діяльності греко-католицької і римо-католицької церков. Ці завдання дають відповідь на те, як суспільство Галичини реагувало на освітню політику урядів Польщі. Однак, темою дисертації є освітня політика урядів Польщі в Галичині у 1921–1939 рр. й тому, з нашої точки зору, доцільніше було прослідкувати участь польських партій, громадських та парамілітарних організацій, війська й римо-католицького духовенства Галичини в реалізації урядової політики.

Щодо хронологічних рамок дослідження, то необхідно було чітко вказати роки: рішення Антанти про тимчасову окупацію Галичини – 1919 р., а початок Другої світової війни – 1939 р. А ще краще, нижньою межею дослідження визначити 1921 р. – від створення Львівського шкільного округу, коли освітня політика набрала організованого і планового характеру. Можливо й була необхідність в дослідженні робити порівняння з аналогічними процесами в Австро-Угорщині, однак це зовсім не означає, що потрібно розширити його хронологічні межі до середини XIX ст., бо це не співпадає із назвою теми.

Натомість вважаємо доцільним провести аналогії в реалізації освітньої політики із «польською» частиною Галичини, в якій переважали етнічні поляки. Цікаво було б також порівняти як реалізовувалася освітня щодо німців у Галичині й наприклад західних воєводствах Польщі, де німецька меншина була автохтонною. Порівнювати ставлення освітніх органів влади до єврейського населення, яке проживало переважно в містах Галичини, з освітнім становищем євреїв у інших містах Польщі. Ця тематика частково відображена в тексті, але треба було чіткіше провести паралелі у висновках автореферату й монографії.

Задекларована тема відображена безпосередньо в 4 – 6 розділах монографії. Тут висвітлено процес формування освітньої системи в Польщі, мовна політика та її реалізація в освітній сфері, проблеми освіти в політичному дискурсі, відзначено роль польських культурно-освітніх товариств у полонізації

населення Галичини з поширенням їх впливу поза межами своєї національної групи шляхом створення мережі польськомовних навчальних закладів і освітніх установ.

Історіографічний огляд проблеми, зроблений на належному науковому рівні, дозволив авторці чітко окреслити коло питань, які потребують дослідження, і відповідно до того побудувати дослідницький процес. Погоджуємося з твердженням здобувачки, що в українській історичній науці відсутнє комплексне дослідження проблеми, хоча українське питання в освітній політиці Польщі відображене належним чином. У підсумку історіографічного аналізу здобувачкою з'ясовано прогалини у висвітленні згаданої теми. Саме їм приділена особлива увага у рецензованій дисертації, з акцентом на вирізнення нових підходів і оцінок.

Поряд з тим авторці слід вказати на прогалини в історіографічному огляді проблеми. Для розкриття обраної авторкою теми чимало зробили видатні українські педагоги, зокрема Богдан Ступарик, який у 1992 р. надрукував працю на «Національна школа: витоки становлення. Івано-Франківськ, 1992 р.». У рецензованій роботі згадані інші праці цього автора, однак вони були надруковані пізніше, а ця вважаємо була першою і тому її було варто згадати. Однією із перших дисертацій істориків захищених у відродженій Україні й присвяченій згаданій темі була праця І. Є. Цепенди «Українська національна освіта в Західній Україні 1919 – 1939 рр. (політичний аспект)», захищена в Київському університеті ім. Т. Шевченка в 1993 р. У ній розкрито суть та механізми реалізації політики польських властей в освітній сфері. Про неї також не знаходимо згадок у рецензованому тексті. Також у контексті обраної теми авторкою слід було проаналізувати не мою докторську дисертацію, яка присвячена концепції прометеїзму Польщі, а кандидатську дисертацію, захищену в 1998 р., безпосередньо присвячену українському питанню в національній політиці міжвоєнної Польщі. Тим більше, що згадка про автореферат цієї дисертації є в списку літератури. Загалом вважаємо, що в докторській дисертації не доцільно

обмежуватися згадуванням всіх авторів, які навіть побіжно займалися згаданою темою, а конкретно вказати внесок дослідників у розкриття теми освітньої політики Польщі. Від того дисертація значно виграла б, а список використаних джерел був би коротшим.

В основу дисертації покладена ґрунтовна джерельна база. Із документів архівного походження в роботі широко використано неопубліковані документи і матеріали українських і зарубіжних архівів, зокрема: Державний архів Івано-Франківської області; Державний архів Львівської області; Державний архів Тернопільської області; ЦДАЛ України; Archiwum Akt Nowych w Warszawie; Archiwum Państwowe w Krakowie; рукописні збірки українських і польських бібліотек тощо. В огляді джерел літератури доцільно було розкрити які саме вперше виявлені документи допомогли висвітлити ту чи іншу проблему.

Окрім того в роботі Оксани Василівни Рудої широко використано опубліковані документи, нормативно-правові акти, статистичні збірники, періодичні видання, мемуарна література тощо. Варто відзначити вміння дисертантки працювати з джерелами і літературою, виважено підходити до аналізу архівних документів, а також періодики, яка потребувала особливо критичного підходу. Схвалюю джерелознавчий аналіз маловідомих документів і матеріалів та запровадження їх в науковий обіг, що є, без сумніву, здобутком авторки. Змістовний аналіз джерел дозволив Оксані Василівні Рудій окреслити основні напрямки освітньої політики Польщі на території Східної Галичини.

В окремому розділі присвяченому методологічним основам дослідження вважаємо зайвим з'ясувати значення вже відомих термінів і понять як наприклад «національна політика», «освітня політика», «національна ідентичність», «національна меншина» тощо, а натомість треба було пояснити терміни «Національно-освітня політика» й «рецепції», які винесені у назві теми дисертації. Загалом використана Оксаною Василівною Рудою методологія уможливила осмислення об'єкта дослідження, розкриття зазначеної теми, подання науково аргументованих висновків. Однак необхідно було чітко

вказати використання яких методів дослідження допомогло у розв'язанні конкретного завдання розділу чи підрозділу монографії.

У розділі 7 «Полонізаційна діяльність польських товариств» висвітлено їх роль у формуванні національної свідомості місцевих поляків. Хоча на наш необхідно було розглянути формування національної свідомості українців у контексті полонізаційної діяльності представників організованого польського суспільства.

Основні результати і теоретичні положення монографії Оксани Василівни Рудої викладені у вступі, вісьмох розділах, висновках і списку використаних джерел (2183 позиції). Висновки монографії дають вичерпні відповіді на завдання, поставлені у вступі. Вони є, на наш погляд, достовірними і повними, свідчать про наукову новизну і практичну значимість роботи. З висновками своїх досліджень здобувачка ознайомила широку наукову громадськість, беручи участь у науково-практичних конференціях. Опубліковані результати дослідження допомагають краще зрозуміти низку суперечливих аспектів історії освіти в Галичині міжвоєнний період. Наукові здобутки Оксани Василівни Рудої відображені принаймні в двох монографіях і 31 одноосібній науковій праці.

Отже, монографія Оксани Василівни Рудої є самостійною і завершеною працею, яка присвячена розв'язанню актуальної наукової проблеми. Її основні результати, відбиті в авторефераті та наукових працях, є суттєвим внеском у дослідження спеціалізацій – історія України (07.00.01), всесвітня історія (07.00.02) й сприятимуть, на наш погляд, розв'язанню конкретних практичних завдань державного будівництва на сучасному етапі.

Насамкінець, в авторефераті треба було ширше акцентувати увагу на особистому внеску здобувача в розкритті досліджуваної теми.

Зазначимо, що висловлені побажання і зауваження не є принциповими, оскільки лише відтворюють наше бачення проблеми й спонукають до дискусії.

У цілому, не зважаючи на зауваження, докторська монографія Оксани Василівни Рудої виконана на належному рівні, заслуговує на високу оцінку як самостійна та оригінальна праця. Зміст монографії викладено у логічній послідовності. Науково-довідковий апарат оформлено відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Основні положення та висновки монографії викладено та обговорено на міжнародних колоквиумах та конференціях. Поставлені дисертанткою цілі й завдання виконано. Автореферат розкриває методи дослідження й відображає основний зміст монографії. Положення і висновки рецензованої монографії з достатньою повнотою висвітлені у публікаціях авторки.

Вважаю, що монографія Оксани Василівни Рудої «Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20-30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції» є завершеною науковою працею, цілком відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до докторських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України і 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії слов'ян
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

В. Л. КОМАР

